

หลักการในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท^๑

นางธัญญาภรณ์ ดวงกางใต้
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคพิเศษ)
ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ๓ ประการ คือ (๑) หลักการในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ปัญหาการขาดความเป็นกัลยาณมิตรในสังคมไทย (๓) การประยุกต์หลักการในการเป็นกัลยาณมิตรมาใช้ในสังคมไทย โดยได้ทำการศึกษาจากพระไตรปิฎก หนังสือตำราทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องหลักการในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่าความหมายของกัลยาณมิตร คือ เพื่อนที่ดีคอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน มีสิ่งดี ๆ ให้กันด้วยความจริงใจคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ซึ่งเรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม ๗ คือ ๑. ปิโย น่ารักใคร่ ๒. ครุ น่าเคารพ ๓. ภาวนีโย นายกย่อง ๔. วดตา จรูจักษ์แจ่มให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร ๕. วจนกฺขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ ๖. คมกิริณจ กถกตตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ ๗. โน จภูฏาเน นิโยชเย ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล

ปัญหาที่เกิดจากการขาดความเป็นกัลยาณมิตรในสังคมไทยสรุปได้ว่า ปัญหาครอบครัวเกิดจาก (๑) ความตึงเครียดในครอบครัว ได้แก่ การที่บุคคลในครอบครัวเดียวกันไม่ค่อยพูดคุยกัน ไม่หันหน้าเข้าหากัน มาปรึกษาปัญหาต่างๆ ร่วมกัน (๒) ปัญหาความขัดแย้งกันภายในครอบครัว (๓) ปัญหาการหย่าร้าง

หลักการทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ปรับใช้ในสังคมไทย ได้แก่ ปฏิสันถาร ๒ พรหมวิหาร ๔ ฆราวาส ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทิศ ๖ สาราณียธรรม ๖ และสัปปุริสสถาน ๘ เพื่อเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตนเมื่อต้องอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น

ABSTRACT

This thesis consisted of three objectives. They were to (1) study Dhamma principles for being a good friend, (2) study the problems of a lack of being a good

^๑ วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช ๒๕๕๖.

friend in the Thai society, and (3) apply the Dhamma principle to Thai society. Data were studied from Tripitaka, and Buddhism texts related to being a good friend in Theravada Buddhism.

Studying Dhamma principles for being a good friend was found that the meaning of being a good friend referred to a good friend who always helped friends sincerely without any reward in return. Good things were given to each other. The characteristics of being a good friend consisted of seven factors: They were (1) Piyo, adorable, (2) Karu, respectable, (3) Bhawaniyo, admirable, (4) Watta ja, know what should be spoken, (5) Wajanakkhamo, patient to words, (6) Khambhirunja khathung kutta, able to explain the complicated matter, and (7) No jatthane niyochaye, avoid to suggest ridiculous stories.

Studying the problems of a lack of being a good friend in the Thai society was found that the problem of family happened from three matters: family tension, family conflicts, and divorce. The problems of a lack of being a good friend of Buddhism were a lack of being a good friend of monks, and a lack of being a good friend of Buddhists.

Applying the Dhamma principle for being a good friend to Thai society was found that Dhamma principle which could be applied to Thai society were Patisunthansong (hospitality) ๒, Bhormwihansi (holy abidings), Kharawassi (virtues for lay people), Sungkhahawatthusi (base of sympathy), Thishok (directions), Saraniyatham (virtues for fraternal living) and Subburisathampaed (gifts of a good man). They were Dhamma principles to behave for living together with the others.

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม (Social Creature) ไม่สามารถอาศัยอยู่โดดเดี่ยวเดียวดายได้ เพราะจะทำให้รู้สึกไม่ปลอดภัยทั้งร่างกายและจิตใจ มนุษย์จึงจำเป็นต้องอาศัยรวมกลุ่มอยู่กับคนอื่นๆ และการที่มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข ก็จะต้องเรียนรู้ที่จะแสดงบทบาทหน้าที่ และฐานะของตนเองในสังคมนั้น เพื่อจะได้ปฏิบัติได้อย่างถูกต้องและได้รับการยอมรับจากมวลสมาชิกในสังคมเดียวกัน อันจะทำให้ตนเองเกิดความรู้สึกอบอุ่นปลอดภัยในการดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งกระบวนการในการเรียนรู้และปรับตัวของมนุษย์นี้ต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดในรูปแบบต่างๆ ที่พ่อแม่และบุคคลรอบข้างจะช่วยกันสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อจะให้เป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม

สังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันนั้นมีทั้งสังคมขนาดเล็ก ได้แก่ ครอบครัว สังคมขนาดกลาง ได้แก่ สังคมระดับชุมชน และสังคมขนาดใหญ่คือสังคมระดับประเทศ เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ก็คือปัจจัยสี่ ซึ่งได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค แต่การที่จะได้มาซึ่งปัจจัยสี่ดังกล่าวนี้ มนุษย์จะต้องทำงานหาเลี้ยงชีพเพื่อให้ได้รับค่าตอบแทน เพื่อนำค่าตอบแทนจากการทำมาหาเลี้ยงชีพนั้น ไปแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัยสี่ดังกล่าว ซึ่งในการทำงานเพื่อดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น มนุษย์จะต้องพบปะกับผู้คนมากมายในสังคม ซึ่งจะมีทั้งคนดีมีศีลธรรม มีธรรมะเป็นเครื่องประครองตนอยู่ในหนทางแห่งความดีงาม และจะต้องพบปะกับคนไม่ดี ไม่ต้องตนอยู่ในศีลธรรม ไม่มีธรรมะทางพระพุทธศาสนายึดถือไว้เป็นเครื่องประครองตนให้ดำเนินชีวิตอยู่ในหนทางที่ดีงาม ดังนั้นถ้ามนุษย์ได้พบปะผู้คนในสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ เป็นผู้มีศีลธรรม มีธรรมะทางพระพุทธศาสนายึดถือไว้เป็นเครื่องประครองตนเอง ให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมที่ดีงาม มาเป็นเพื่อน มาเป็นกัลยาณมิตร ก็เท่ากับมนุษย์คนนั้นได้รู้จักกับบัณฑิต ได้บัณฑิตได้คนดีมาเป็นเพื่อนมาเป็นกัลยาณมิตร เพราะเพื่อนดีย่อมจะแนะนำและนำพาให้ทำความดี ให้มีศีลธรรม ให้ตั้งตนอยู่ในทางแห่งความดีงาม เพื่อนดีย่อมจะชี้แนะคอยตักเตือนไม่ให้พลั้งเผลออยู่ในทางแห่งความชั่ว

ดังนั้น ด้วยเหตุนี้เองผู้วิจัยจึงมีความสนใจใคร่รู้ที่อยากจะศึกษาหาคำตอบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและหลักคำสอนในการคบมิตรทางพระพุทธศาสนา ว่ามีปรากฏหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและหลักคำสอนในการคบมิตร มีหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง การเลือกคบมิตรที่ดีไว้หรือไม่ มิตรที่ดีในทางพระพุทธศาสนาจะมีหลักธรรมใดยึดถือไว้ประจำตน เพราะการได้มิตรที่ดีมาเป็นกัลยาณมิตร ย่อมจะนำพาชีวิตไปในทางเจริญรุ่งเรือง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปัญหาที่เกิดจากการขาดความเป็นกัลยาณมิตรในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรนำมาใช้ในสังคมไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร โดยผู้วิจัยได้ตั้งกรอบการศึกษาวิจัยไว้ดังต่อไปนี้ คือ

- ๑.๓.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Research) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙
- ๑.๓.๒ ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Research) ได้แก่ วรรณคดี สื่อบริการออนไลน์ ตำราวิชาการ และรายงานการวิจัยต่างๆที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้

- ๑.๓.๓ วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์
- ๑.๓.๔ เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ
- ๑.๓.๕ นำเสนอผลการวิจัยโดยพรรณนาวิเคราะห์

๔. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องหลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ๓ หัวข้อ คือ (๑) หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ปัญหาที่เกิดจากการขาดความเป็นกัลยาณมิตรในสังคมไทย (๓) การประยุกต์หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรนำมาใช้ในสังคมไทย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยเรื่องหลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ความหมายของกัลยาณมิตร คือ มิตรแท้ เพื่อนแท้ เพื่อนตาย เพื่อนที่คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดี ๆ ให้กันด้วยความจริงใจ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร ซึ่งเรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม ๗ คือ

๑. ปิโย น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ขวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ได้ถาม
๒. ครุ น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งใจ และปลอดภัย
๓. ภาวนีโย น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ
๔. วตตวา จ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
๕. วจนุกขโม อุดหนุนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำ วิพากษ์วิจารณ์ อุดหนุน ฟังได้ไม่เบื้อ ไม่นุณเฉียว
๖. คมกิริณจ กถ กตดา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
๗. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

จากความหมายของคำว่า กัลยาณมิตร ดังกล่าว กัลยาณมิตรยังสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ (๑) อาคารกมิตร (มิตรครองเรือน) (๒) อนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน) ลักษณะของ

กัลยาณมิตรสามารถแบ่งได้เป็น ๔ ประการ คือ ลักษณะกัลยาณมิตรโดยยึดหลักของประโยชน์ ยึดหลักของการแนะนำพร้าสอน ยึดหลักการทำงานร่วมกัน และยึดหลักของการเป็นผู้สม่ำเสมอ

ความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องคบบัณฑิตมาเป็นกัลยาณมิตรนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนให้คบหาบัณฑิตมาเป็นกัลยาณมิตร เพราะว่าการคบหาบัณฑิตมีแต่ทางได้ ไม่มีทางเสีย คือได้แต่ผลดีฝ่ายเดียว เนื่องจากบัณฑิตเป็นคนดีและเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีพฤติกรรมไปในทางที่ดี อันตรงกับลักษณะของคนพาลดังนี้ คือ

- ๑) บัณฑิตชอบชักนำไปในทางที่ดี
- ๒) บัณฑิตชอบทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
- ๓) บัณฑิตเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ
- ๔) บัณฑิตแม้ใครจะพูดให้ร้ายก็ไม่โกรธ
- ๕) บัณฑิตรู้จักระเบียบวินัยดี

การได้คบบัณฑิตมาเป็นกัลยาณมิตรจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมาก การได้คบบัณฑิต จัดว่าเป็นการรับสิ่งแวดลอมที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต ซึ่งตรงกันข้ามกับการคบคนพาล อันเป็นเหตุให้ได้รับสิ่งแวดลอมที่เลวร้ายที่สุดสำหรับชีวิต ในเรื่องของการได้กัลยาณมิตร มิตรที่ดี และการได้บาปมิตร มิตรที่ชั่วนี้ ย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมากเช่นกัน แม้ในหมู่มสัตว์เดรัจฉาน แม้ในสิ่งที่ไร้วิญญาณ เช่น ต้นไม้ ถ้าได้สิ่งแวดลอมที่ดี เช่น ดินดี อากาศดี น้ำดี และไม่มีอันตรายมารบกวน ก็ย่อมเจริญเติบโตได้ ผลิดอกออกผลดี สวยงาม ทั้งผลก็มีรสอร่อย จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวให้มากในหมู่มนุษย์ ผู้ได้สิ่งแวดลอมที่ดี คือ บัณฑิต ผู้เป็นกัลยาณมิตร ย่อมประสบความสำเร็จรุ่งเรืองในชีวิตอย่างแน่นอน

ปัญหาที่เกิดจากการขาดความเป็นกัลยาณมิตรสังคมไทย

ปัญหาที่เกิดจากการขาดความเป็นกัลยาณมิตรในสังคมไทยสรุปได้ว่า ปัญหาครอบครัวเกิดจาก (๑) ความตึงเครียดในครอบครัว ได้แก่ การที่บุคคลในครอบครัวเดียวกันไม่ค่อยพูดคุยกัน ไม่หันหน้าเข้าหากัน มาปรึกษาปัญหาต่างๆร่วมกัน (๒) ปัญหาความขัดแย้งกันภายในครอบครัว (๓) ปัญหาการหย่าร้าง

การประยุกต์หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรมาใช้ในสังคมไทย

ในการวิจัยเรื่องการประยุกต์หลักธรรมในการเป็นกัลยาณมิตรมาใช้ในสังคมไทยนั้นผู้วิจัยได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ปรับใช้ ได้แก่หลักธรรม บุคคลหายาก ๒ ปฏิสันถาร ๒ พรหมวิหาร ๔ ฆราวาส ๔ สังคหวัตถุ ๔ ทิศ ๖ สาราณียธรรม ๖ และสัพปุริสสถาน ๘

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาเตปิฎก**
๒๕๐๐ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 _____ **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรง
 พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

คณาจารย์สำนักพิมพ์เชียงใหม่ . **นวโกวาท** . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เชียงใหม่ , ๒๕๓๕ .
 ทศพร ศรีคำ กลมเกลียว . **ต้นบุญ** . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ , ๒๕๔๙ .
 พ.สถิตวราธรณ (พิจิตร ฐิตินวณโณ) . **อุดมมงคลในพระพุทธศาสนา** . กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา ,
 ๒๕๔๘.
 พ.อ.พิเศษปาน จันทราบุตร . **ศีลธรรมกับปัญหาเยาวชน** . กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองรัตน์การ
 พิมพ์, ๒๕๒๑ .
 พุฒาจารย์ วิบุโยคะ รัตนรังษี . **แว่นส่องพระศาสนา** . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอเดียไนโตร์,
 ๒๕๒๙.
 พระสมชาย ฐานวุฑโฒ . **มลคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท** .กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสตร์
 สากล ในอุปลัมภ์สมเด็จพระชินวงศ์ , ๒๕๓๙ .
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** .
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
 พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตโต) . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** . กรุงเทพมหานคร :
 อมรินทร์การพิมพ์ , ๒๕๒๗ .
 พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) . **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ** . กรุงเทพมหานคร : โรง
 พิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๒.

พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) . เพื่อน. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๑

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ . มงคลชีวิต ฉบับ ท้าวหน้า . กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธ
ศาสตร์ สากลในอุปลัฏฺ์สมเด็จพะมหารัชมังคลาจารย์ , ๒๕๕๖

รองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และ รองศาสตราจารย์ทวี ผลสมภพ . หลักพุทธศาสนา
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาวิทยาลััยรามคำแหง , ๒๕๕๑.

วิทยา ชื่นแสงสว่าง . ชีวิตเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์สุรวัฒน์ , ๒๕๕๒.